

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kirstinä, Leena

Title: Runon kirjoittaminen on radikaali teko

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 tekijät ja Nykykulttuurin tutkimuskeskus

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kirstinä, L. (2020). Runon kirjoittaminen on radikaali teko. In K. Ahvenjärvi, J. Joensuu, A. Helle, & S. Karkulehto (Eds.), *Paperinen avaruus : näkökulmia kirja-esineen ja kirjallisuuden materiaalisuuksiin* (pp. 21-35). Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 128. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8137-2>

Leena Kirstinä

RUNON KIRJOITTAMINEN ON RADIKAALI TEKÖ

Prologi

7.12.2018 Jyväskylän Musiikin, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksesta tuli viesti:

Jyväskylän yliopiston väki juhlistaa professori Mikko Keskinen merkkipäivää toimittamalla julkaisun, jonka kokoavana aiheena ja teemanä on kirja uniikkina taideteoksena sekä esineenä. Kutsumme nyt teitä, Mikon läheisiä kollegoja ja yhteistyötahoja, osallistumaan tähän uniikkiin juhlakirjaprojektiimme. [- -] Kaikki ideointi on tässä vaiheessa mahdollista, kunhan tekstien ym. toimittamisen lopputuloksena syntyy kirja – tuo Mikolle kovin läheinen ja rakas esine.

Ainutlaatuinen tilaisuus, ei toistu, suuri kunnia olla mukana! Pitää vastata vuoden loppuun mennessä. Saisinko jotakin aikaan? Mietitään tätä. Kirja uniikkina taideteoksena.

31.12.2018 Bukarestista meili toimituskunnalle: Oikein hyvää uutta vuotta ja kiitokset menneestä. Osallistun mielelläni hankkeeseen.

Olimme lähteneet interrail-matkalle Helsingistä 17.12.2018 ja vuoden viimeisenä päivänä olimme ehtineet eteläisimpään paikkaan Bukarestiin. Vuoden päätteeksi lähti myönteinen vastaus, performatiivinen lause sähköpostissa.

Luin kirjoituskutsua tarkkaan. Norminarratologia piti unohtaa ja lukea niin läheltä kuin mahdollista. Siis... tekstin kaltaisesta viisuaalisiin esityksiin...? Vaateliias aihe! Olisikohan laitoksen linjassa tapahtunut paradigman muutos... kirjallisuuden materialismista esteettisempään suuntaan ... kirja uniikkina taideteoksena ja esineenä?

Mitä sanoikaan Mikko Keskinen 9.5.2012 professoriluennossaan? Viime vuosituhanella tapahtuneiden käänteiden, lingvistisen, narratiivisen, jälkikoloniaalisen, transnationaalisen, queer- ja feministisen käänteen jälkeen on tullut uusia, hän kertoo. Äänne-

retoriikan mukaisesti kirjallisuudentutkijat kiinnittävät kuulemma huomiota milloin näköaistiin tai ”kuulostelevat kirjoituksen ääniä akustisen käänteiden seurauksena”. Toisaalta makuaistiin tai erityisesti olfaktoriseen eli hajuaistiin ei ole vielä saatu otetta, mitä professori ei pidä toivottavana asiantilana. Sen sijaan uuskritikoiden affektioharha on päässyt pannasta ja käänteiden toimeenpanevana voimana on vapautettu inhimillinen tekijä vastuusta ”elämellisen, jälkihumaanin, kyberneettisen ja viimeisen materialistisen käänteiden jälkeen” (Keskinen 2012, 68, 71).

Kääntyykö laiva *avant la lettre* – eteenpäin vai taaksepäin – jälki/postklassisessa narratologiassa?

Professori rauhoittelee: ”[k]erronnallinen ja performatiivinen käänne on tapahtunut ja sen vuoksi kaikki on kertomusta tai kertomuksen kaltaista”. Ihmeenä hän sen sijaan pitää sitä, mikä on tähtitieteelle mahdotonta enää hyväksyä, nimittäin maailmankaikkeuden maakeskistä mallia. ”Mutta kirjallisuustieteessä paluu kirjailijakeskeiseen käsitykseen – herättämällä henkiin kuolleeksi julistettu tekijä ja palauttamalla hänet tekstiuniversumin liikkumattomaksi liikuttajaksi – ei aiheuta suurempaa kummastusta, ei ainakaan koko tiedeyhteisössä.” (Mt. 69.)

”Katkosten ja murtumien sijaan kirjallisuustieteen muutoksissa säilyy paradoksaalisti mahdollisuus kytköksiin ja jatkuvuuteen, mitä voi kutsua jatkuvuusteeksi”. Professori selventää käsitettä *käänteellinen kirjallisuuden tutkimus*, että kääntyilyä on ”monenlaista ja usein vaikeasti määriteltävää niin kuin kengänkannoilla kääntyminen”. (Mt. 69.)

Mutkussa vallitsee kaikesta päättäen luova, avoin mieli kaikenlaisia lähestymistapoja kohtaan, joten rohkeasti vain viemään vaatimatonta ”esineeni” näytille niin kuin television ohjelmassa *Antiikkia, antiikkia*.

Muistikirja

Tässä minulla on pieni muistikirjan näköinen esine. Sen mitat ovat: korkeus 16,5 cm, leveys 11,5 cm, paksuus 1,5 cm. Kannet ovat ehkä kardinaalinpunaiset tai viininpunaiset, tai punaisen sävyt vaihtelevat tummasta aniliinista syvään viininpunaan valaistuksen mukaan. Kannet on tehty silkkikankaasta. Kansissa on muitakin värejä: sinistä, keltaista, vihreää, ruskeaa.

Kun nyt puhun kuvasta, näet kuvan, ja sen keskellä pienen kiin-
nalaisen seinättömän rakennuksen, eräänlaisen katoksen. Ihan oi-
keassa laidassa alhaalla on toisen rakennuksen kulmaus. Keskellä
ilmassa on ikään kuin vaahteroista irronneita lehtiä kuin – lintuja tai
kukkia. Ne ovat vapautuneet puista, joita ei näy.

Avataan kannet.

Sen jälkeen kun kansi on avattu, havaitset, että selkäpuolella
on edempänä pieniä rakennuksia, jotka jäävät puiden taakse. Välis-
sä on ikään kuin virta, jossa kaksi venettä ja kolme ihmistä kohtaa.
Sommitelmassa on käänteinen perspektiivi. Katsojan perspektiivi
on sisällä katosrakennuksessa, joka voisi olla vaikka esiintymisla-

va. Käänteisen perspektiivin vuoksi alhaalla olevat veneilijät ovat varsin pieniä, koska heitä katsotaan ylempää kuvan keskeltä. Että kyseessä on vettä eikä maata, varmistuu siitä, että alhaalla veneiden lähellä uiskentelee yhdeksän sorsan näköistä lintua.

Kuvassa on paljon liikettä. Ilma on täynnä kukkia ja lehtiä, joita tuuli ryöpyttää. On syksy. Vasemmalla on kolme isoa lintua kookkaiden puiden yläpuolella. Syksy muuttaa linnut. Veneet ovat pysähtyneet. Ovatko veneilijät tuttuja vai tuntemattomia toisilleen? Jatkavatko matkaa vai jäävätkö juttelemaan?

Kirjaseen voisi kirjoittaa. Kirjoittamista helpottaa hento viivoitus. Kirja on ollut Väinö Kirstinän työhuoneessa kauan aikaa. Tiesin sen olemassaolosta, vaikka se vaihtoi paikkaa ja hävisi näköpiiristä kuin Edgar Allan Poen novellissa anastettu kirje (*The Purloined Letter*, 1844, suom. Jaana Kapari). Löysin tämän kirjan uudelleen kirjoituspöydän laatikosta loppuvuodesta 2007. Sille voisi antaa nimen muistoesine. Päätän kirjoittaa siitä tähän juhlaKirjaan, koska se on *objet trouvé*, määritelmällisesti taide-esine niin kuin mikä tahansa esine Marcel Duchampin teoksen *Fountain/Fontaine* ('lähde') jälkeen.

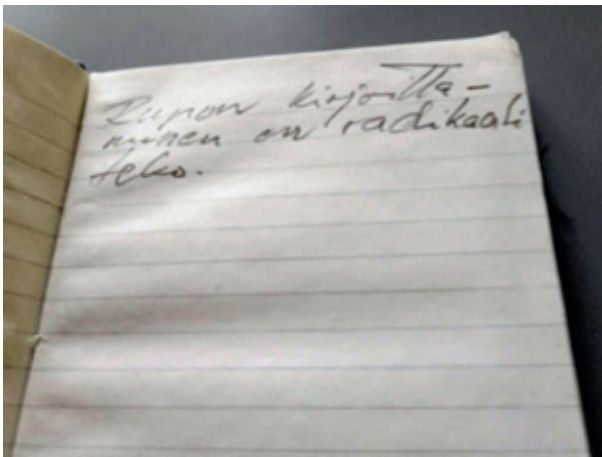
Se on muistikirjaksi tarkoitettu. Se on kiinalainen tuote. Miten se on meille tullut? En koskaan kysynyt sitä kirjan omistajalta. Ihmettelen meilissä muutamille ystäville, mistä sellaisia sai aikoinaan ostaa. (Itse käytin A5-kokoista kiinalaista muistikirjaa.) Oliko erikseen kiinalaisia paperikauppoja? Nykyään niitä ei enää ole kuten ei ole juuri paperikauppojakaan Tiimarin mentyä nurin. Kari Aronpuro vastasi 15.3.2019: ”Suomi-Kiina seuran toimisto oli 60–80-luvulla Erottajankadulla siinä rinteessä teatterilta katsoen vasemmalla ja seuran putiikki oli Bulevardilla. Muistikirja voi olla ostettu sieltä. Ennen putiikkia kiinalaista tavaraa myytiin toimistosta.”

Pekka Tarkka taas kertoi 14.3.2019: ”Kirja on samannäköinen kuin kiinalainen muistikirjani joskus 70-luvulla. Se oli sinertävä, siitä on jäljellä muutama irtolehti. Maolaiset niitä kai myivät. Kirjan valintakin saattoi olla vastalause vasemmiston silloiselle menolle, maolaiset olivat stallareiden arkkiviholliset.” Pekka Tarkka sijoittaa halpiskirjan yhteiskunnallis-kulttuuriseen kontekstiin. Se

saa jopa käytöstä lisää merkitystä. Voisiko se symboloida Maon punaista kirjaa?

Monilla on ollut tällaisia muistikirjoja, joten se ei ole uniikki esine, mutta kun kerron, että siinä on käsialalla kirjoitettu lause, se muuttuu uniikiksi. Kirjasen alussa on tyhjiä sivuja. Viidennellä sivulla on yksi virke, joka on kirjoitettu lyijykynällä. Virke se on oikeinkirjoitussääntöjen perusteella, koska se alkaa suuraakkosella ja loppuu isoon välimerkkiin eli pisteeseen. Tässä tapauksessa ei ole edes rivien välissä – kysymyslausetta eikä huudahdusta.

Muistikirjassa väitetään, että ”Runon kirjoittaminen on radikaali teko”. Väitelauseesta voisi kehittyä oikea väittely, jos paikalle kutsuttaisiin lisää ääniä. Toinen olisi samaa mieltä ”Niin on”. Mutta silloin joku muu epäilisi ”Onko, onkohan?” Ja näin epäily täyttäisi maailman. Seuraava puolestaan sanoisi ei, ettei runon kirjoittaminen ole radikaali teko, jolloin seuraava puhuja voisi jatkaa: ”Eiköhän?” Nyt ensimmäinen puhuja saisi tukea väitteelleen ja voittaisi muistinkirjan väittelykilpailun.

Kirjoitus ottaa usein puheen muodon, niin tässäkin. Luen kuul-tavan kirjoituksen. Henkilön ajatukset pitäisi kai panna ääneen tai äänettömästi ajattelevan kertojan tiliin, olen samaa mieltä professo-rin kanssa, mutta fiktion sallitaan manaavan henkilöitä eloon ja ää-neen sekä tallettavan kirjoituksena; ”[f]iktion talossa kummittelee aina”. (Ks. Keskinen 2010, 106.)

Muistikirjan lause on kirjoitettu Väinö Kirstinän käsialalla. Tunnistan kirjoittajan käsialan, mutta milloin sanottu tai sanoma-ton ajatus kirjoitettiin? Koska kirjoittajalta ei voida kysyä, voi et-siä sopivaa kontekstia, joka tuottaisi tulkinnan. Huomio kiinnittyy typografiseen aseteluun. Lause on jaettu kolmelle riville tai kol-meen säkeeseen:

Runon kirjoitta-
minen on radikaali
teko.

Johtuuko sanan kirjoittaminen kahdelle riville tilan puutteesta? Käytännöllinen selitys. Mutta entäpä jos se on runo? Olisiko se ja-panilainen haiku? Teksti on kolmisäkeinen ja sen tavujako 5-7-2; siis melkein oikea haiku 5-7-5. Haikun tapainen aforismi? Kupruilevalla paperilla runollinen fragmentti, jonka poetisoivat Kirstinäl-le hänelle tärkeitä modernistit Gottfried Benn (1886–1956) ja Gun-nar Björling (1887–1960).

Sanan jakaminen kahteen osaan on myös huomiota herättävä. Se tekee säkeenylityksen hankalaksi. Väite ei olekaan niin suoravii-vainen kuin aluksi voisi luulla, kun ei ole nähnyt typografiaa. Kat-kokseen on pakko pysähtyä.

Soitin Minna Canthin 175-vuotisjuhlan päivänä 17.3.2019 Kirsi Kunnakselle ja kysyin, mitä runo tuo hänen mieleensä. Hän sanoo viivyttelämästä: ”Siinä pitää ottaa huomioon, mihin paino pannaan. Sen jälkeen miten hengitys asetetaan.” Runon eri merkitykset tule-vat Kirsin neuvon mukaan paremmin esille, jos lukija ääneen ko-keilee erilaisia tavutuksia ja painotuksia, äänen voimakkuuksia, in-tonaatiota, modulaatiota.

Ehdotan yksinkertaista koetta:

1. korosta substantiivia *runon*
2. korosta nominia *kirjoittaminen*
3. korosta verbiä *on*
4. korosta adjektiivia *radikaali*
5. korosta substantiivia *teko*.

Runon materiaalisuuden kautta päästään luovalle tasolle: ”Luova ote kielen tasolla, luova ote kielen todellisuuteen, uusia kuvia ja uutta ilmaisua hyväksyvä asenne ja kielen ilmaisukyvyyn laajentaminen tulee mahdolliseksi vasta, kun myönnetään, että kieleen voidaan suhtautua niinkin kuin se olisi vapaasti muovattavaa materiaalia kuten arkkitehdille tila ja rakennusaineet.” (Kirstinä 1977a, 124.)

”Mistä ääni meistä tulee?”

Pekka Tarkka (14.3.2019) arveli: ”[v]oisin kuvitella, että Väinö on kirjoittanut tuon lauseen puolustukseksi joskus Talo maalla -koelman jälkeen, jolloin häntä syytettiin radikalismien hylkäämisestä, eskapismista ym.” *Talo maalla* ilmestyi 1969. ”Kuullaan aika-kausien kuluvan iloisina.” Suvaittiin iloitsevia sanapareja, surrealismin ja dadaismin kollaaseja, konkretismia. *Luonnollisen tanssin jälkeen* (1965), *Pitkän tähtäyksen LSD-suunnitelma* (1967) ja *Talo maalla* (1969) tuottivat osalle kriitikoista pettymyksen – jos ja kun he eivät hyväksyneet koko käsitettä osallistuva runo. (Hosiailuoma 1996, 168–169.) ”Osallistuva runo” oli käsite, jolla voitiin analysoida kirjoittajan yhteiskunnallisen ajattelun syvyyttä ja oikeaoppisuutta ja lausua tuomio siitä.

Puhuja sanoo runon kirjoittamista teoksi, joka on radikaali. Se on vaikuttava akti, joka menee syvälle. Radikaali tarkoittaa radikaalia tekoa, juuriin menevää, perusteellista (leikkausta), perinpohjaisia muutoksia vaativaa, äärimmäisyshenkistä, jyrkkää, kumouksellista Sää kuitenkin ontuu pahasti tavuviivan kohdalla, mutta miksi?

Kieli oli pidettävä keskellä suuta. Kirjoittaminen muistuttaa kuulustelutilannetta kokoelmassa *Elämä ilman sijaista* (1977):

Näinä vuosina on
niin kuin joku säntäisi katsomaan
heti kun kirjoitat runon ensimmäisen kirjaimen,
ja kysyisi, miksi ja mitä aiot sanoa,
minkä vuoksi? mikä on tavoite?
mille ryhmälle,
ja sinun olisi vastattava, ennen kuin jatkat.

Hiljaisuudesta-kokoelmassa (1983) ilmestyneessä runossa lainataan Bertolt Brechtin runoa ”Huonoa aikaa lyriikalle”. Huomatkaa, että tavuviiva tuottaa säkeenylityksen sanoissa *herät-tämä* ja *kirjoi-tuspöydän* samaan tapaan kuin muistikirjassamme:

Minussa taistelevat kukkivan omenapuun herät-
tämä riemu / ja Töherentäjän puheiden herättämä
kauhu, /mutta vain jälkimmäinen ajaa minut kirjoi-
tuspöydän luo.

Siirrän ruusun omenapuun varjosta
aurinkoiselle seinustalle,
kastelen juuret ja toivotan menestystä.
Kuki.
On meillä oikeus tähän.

Onko ”Runon kirjoitta-/minen on radikaali/ teko” kommentti Brechtille, jolla fasismin vastustaminen menee kaiken muun edelle? On oikeus nauttia luonnosta ja puutarhan hoidosta. Runoilija on muuttunut. Itse asiassa jo kokoelmaa *Talo maalla* kiitettiin siitä, että siinä oli havaittavissa uudenlaista suhtautumista luontoon. Kokoelma oli sitä paitsi omistettu luonnonsuojelujärjestöille. (Ks. Hoσιαisuusluoma 1996, 174, 185.)

Kirstinä puolusti runopuhetta, minkä idean hän oli keksinyt paljon aikaisemmin kokoelmassa *Puhetta* 1963, ennen Pentti Saarikoskea, jonka oli annettava kokoelmansa nimeksi *Ääneen*. Kirstinä ei suostunut vaihtokauppaan ja analysoi myöhemmin runopuhetta monelta kantilta esseessä: ”Myytti runouden mykkyyydestä

on murskattava. Runous ei ole vaikenemista. Se on puhetta.” (VK 1977, 13.) Esimerkiksi julkaiseminen muuttaa tekstin luonnetta, koska yksinäinen mutina muuttuu viestiksi muille. Monologista tulee manifesti. Näin tapahtuu ”riippumatta siitä, pitääkö kirjoittaja tekstiään julistuksena vai sulkeutuneena esineenä, joka ei puhu”. (Kirstinä 1977, 15.)

Runo runoilemisesta on metarunoutta ja saattaa tulla lähelle lajityyppiä *runouden puolustus*. Kokeile, mitä muuta runon kirjoittaminen saattaisi olla kuin radikaali teko. Muistikirjan teksti alkaa toimia inventaarion tapaan, kuten *Luonnollisessa tanssissa* nelisäkeistöinen luetteloruno ”Arvostelma”:

Kesällä minusta on mukavaa.
Talvella minusta on mukavaa.
Syksyllä minusta on mukavaa.
Toukokuussa minusta on mukavaa.

Helsingistä minusta on mukavaa.
Lähterannassa minusta on mukavaa.
Jollaksessa minusta on mukavaa.
Ruijassa minusta on mukavaa.

Tukholmassa minusta on mukavaa.
Pariisissa minusta on mukavaa.
Yöllä minusta on mukavaa.
Kylpyammeessa minusta on mukavaa.

Portailla minusta on mukavaa.
Lattialla minusta on mukavaa.
Ruohikossa minusta on mukavaa.
Tuolilla minusta on mukavaa.

”Arvostelma” itseinhon hetkellä *Vieroitusoireissa* (1994) menee näin:

Minun sikamaisuuteni harmittaa minua.
Minun lammasmaisuuteni harmittaa minua.
Minun koiramaisuuteni harmittaa minua.
Minun rottamaisuuteni harmittaa minua.

Tälle runotyyppille on ominaista toisto, ja erilaisia toistoja esiintyy runsaastikin *Vieroitusoireissa*. Olisiko Kirstinä kuvitellut paluuta

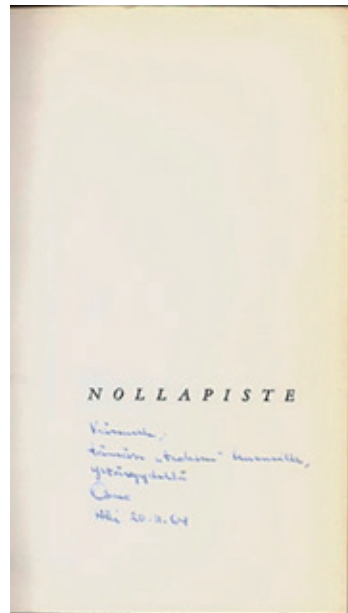
kielikokeiluihin, esimerkiksi hajottamaan muistikirjaan tallennettua runoa? Hän oli aikanaan toiminut kummina Osmo Jokisen ainutkertaiselle kokoelmalle *Nollapiste* (1964).

Omistuskirjoituksessa on seuraava teksti:

Vännelle,
tämän ”teoksen” kummille
ystävyydellä
Osmo
Hki 20.11.64

Mistä teos alkaa ja mihin päättyy?

Kysellessäni tyttäreltämme Anna Kirstinältä, onko hän nähnyt ”kiinalaista muistikirjaa”, hän kertoi, että jo vain, ainakin Helsingissä Unioninkadulla, jonne olimme muuttaneet 1995. Väinö oli an-

tanut hänelle rasian, jossa oli kaksi mietiskelypalloa. Annan mukaan ne kuuluvat kiinalaisten ikivanhaan ennustamisperinteeseen, josta on kehittynyt *Muutosten kirja* (*I Ching*, *Yijing*). Mahdollisesti Väinö pyrki etsimään uusia tapoja tuottaa sattumanvaraista runoa käyttämällä hyväksi viisaukirjan matemaattisia keinoja. Väinö oli harrastanut Kiinaa Tampereella taiji-kursseilla. Hän oli antanut taiji-näytteen Tuulikki Islanderin tv-dokumentissa ”Kosketuskuiva mies” (1998).

Otan vielä tämän uniikin kappaleen käteen. Kannen silkkikudokos on pingotettu yksinkertaisesti pahvikansiin ja liimattu kiinni. Kirjasia on valmistettu paljon. Väinö Kirstinän kappale on siisti, vain muutamia langanpätkiä on irronnut kankaan taitekohdasta, huomauttaa Matti Sinko, joka on omistanut samanlaisen. Hän arvelee, että kirjanen on vain unohtunut omaan piiloonsa ja siksi jäänyt käyttämättä.

Kiinalaisten kansien kontekstissa runon kirjoittaminen saa kuitenkin uusia merkityksiä. Ajatellaan maailmaa johtamaan pyrkivän nyky-Kiinan halua rajoittaa kansalaistensa ilmaisuvapautta, erityisesti taiteilijoiden. Runon kirjoittaminen voi olla radikaali teko nyt niin kuin niin usein ennenkin Kiinan historian vaiheissa. Esiintymislava on tyhjä ja runoilijat on karkotettu kaukasiin maakuntiin. Se on suuri teema Li Pon (701–762) ja Tu Fun (712–770) klassisessa kiinalaisessa lyriikassa.

Olosuhteista huolimatta runon kirjoittaminen on aina ja kaikkialla *unique* ja *ubique* teko intertekstuaalisessa *ukronian* virrassa (ks. Keskinen 1996, 44).

Epilogi

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen julkaisussa *Ilmaisun murroksia vuosituhatosen vaihteen suomalaisessa kulttuurissa* (2005) kysimme esipuheessa, ”mistä teos alkaa ja mihin se loppuu, kun koko paketti teknologioineen ja yleisöineen on otettava huomioon”. *Ilmaisun murroksia* -kirjassa pohdittiin eri taiteenlajien multimodaalisia ilmiöitä. Mikko julkaisi siinä artikkelin kirjeromaanin lajista sähköpostin aikakaudella. Olet, Mikko, kirjoittanut sen jälkeen puhujan/kirjoittajan tarpeesta saada sanat säilymään, äänen taltioinnin unelmasta ja sen jälkeen ääniteknologioista muun muassa romaanin narratiivissa rakenteellisena tekijänä teoksessa *Audio book. Essays on Sound Technologies in Narrative Fiction* (2004).

Professorina olet huolehtinut siitä, että Jyväskylän yliopistossa kirjallisuuden tutkimus jatkuu voimallisena internet-aikakaudella. Tekstin käsittelyssä on menty aina radikaalisti juurille materiaalisuuteen/immateriaalisuuteen, multimodaalisuuteen, inter- ja transmediaalisuuteen, tekijyyteen (versus kirjoittaja/grafinen suunnittelija, p- ja e-kirjan lukemisen käytännöt, taiteilijakirjat ja kirja-teokset tai “biblio-objektit”), kirjan muotoon *per se*, sarjakuvakirjoissa ja lastenkirjoissa, julkaisemisessa ja jakelussa. Olet avannut modernin amerikkalaisen romaanin ja ranskalaisen kirjallisuusteorian resistenttis-kriittisellä metodilla. M.O.T:

Kaikki kirjoitus on luettavissa, vaikka sen luomisen hetki on menetetty ikiajoiksi ja vaikka ei tiedetä, mitä sen tekijä halusi sanoa sillä hetkellä, kun hän kirjoitti sitä tai kun hän jätti sen kokonaan ajelehtimaan. Sen vuoksi tekijällä, kirjailijalla, kirjoittajalla, joka toivoo heräävänsä henkiin, pitää olla lukija.

LÄHTEET

- Haavikko, Paavo (1958) *Lehdet lehtiä*. Keuruu: Otava.
- Hosiaisuusluoma, Yrjö (1996) *Tähdet lähellä, kengässä lunta. Väinö Kirstinän öitä ja päiviä*. Helsinki: SKS.
- Jokinen, Osmo (1964) *Nollapiste*. Helsinki: Akateeminen kustannusliike.
- Keskinen, Mikko (1996) Kriittisiä transpositioita. Tekstaalisuuden teorit kirjaimen ja metaforan välissä. Teoksessa *Mustat merkit muuttuvat merkityksiksi. KTSV 49*. Toim. Pirjo Lyytikäinen ja Juhani Sipilä. Helsinki. SKS, 30–51.
- Keskinen, Mikko (1998) *Response, reconstruction, deconstruction. Reading and Writing in / of Three Novels by John Updike*. Jyväskylä: Jyväskylä UP.
- Keskinen, Mikko (2000) Kuultava kirjoitus: ääni ja puhe kirjoituksessa. Teoksessa *Kirjallisuus, kieli ja kognitio. Kognitiivisesta kirjallisuuden ja kielentutkimuksesta*. Toim. Katriina Kajannes, Leena Kirstinä. Helsinki: Helsinki UP, 159–193.
- Keskinen, Mikko (2004) SINULLE ON UUTTA POSTIA. Kirjeromaani sähköpostin aikakaudella. Teoksessa *Ilmaisen murroksia vuosituhanen vaihteen suomalaisessa kulttuurissa*. Toim. Yrjö Heinonen, Leena Kirstinä, Urpo Kovala. Helsinki: SKS, 147–165.
- Keskinen, Mikko (2001) Teksti ja konteksti. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko ja Tiina Käkälä-Puumala. Helsinki: SKS, 91–116.
- Keskinen, Mikko (2008) *Audio Book. Essays on Sound Technologies in Narrative fiction*. USA: Lexington Books.
- Keskinen, Mikko (2010) Kertomuksen kummitukset. Kohti “yliluonnollista” narratologiaa. Teoksessa *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia*. Toim. Mari Hatavara, Markku Lehtimäki & Pekka Tammi. Helsinki: Gaudeamus, 94–109.
- Keskinen, Mikko (2012) Kirjallisuustiede käänneiden käännteissä. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 3/2012, 68–72.
- Kirstinä, Väinö (1965) *Luonnollinen tanssi*. Helsinki: Tammi.

Kirstinä, Väinö (1977a) *Kirjarovioiden valot*. Helsinki: Tammi.

Kirstinä, Väinö (1977b) *Elämä ilman sijaista*. Helsinki: Tammi.

Kirstinä, Väinö (1983) *Hiljaisuudesta*. Helsinki: Tammi.

Kirstinä, Väinö (1994) *Vieroitusoireita*. Helsinki: Tammi.

Rekola, Mirkka (1961) *Syksy muuttaa linnut*. Porvoo: WSOY.

Viita, Lauri (1961) *Kootut runot*. Porvoo: WSOY.

Painamattomat lähteet

Aronpuro, Kari

Tarkka, Pekka

Suullinen tiedonanto

Kirstinä, Anna

Kunnas, Kirsi

Sinko, Matti